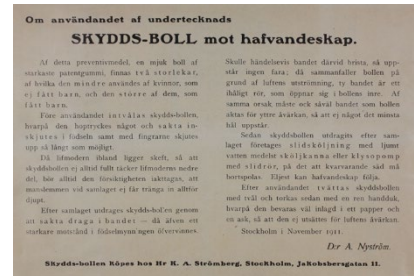

Vad berättar de historiska källorna om mänskliga rättigheter?

- rätten till sexuell och reproduktiv hälsa

I den här uppgiften tränar eleverna:

- **Historisk referensram**
- **Teorier och begrepp**
- **Tolkningar och perspektiv**

Annons för preventivmedel 1911, Stockholmskällan, Stockholms stadsarkiv.

<https://stockholmskallan.stockholm.se/post/27176>

Till dig som är lärare

- Den här uppgiften passar att arbeta med i både samhällskunskap och historia, och berör både samtida förhållanden och historisk bakgrund för de mänskliga rättigheterna till sexuell och reproduktiv hälsa.
- Eleverna kan genomföra uppgiften enskilt eller i grupp. Avsluta med gemensam diskussion i klassen

RÄTTEN TILL SEXUELL OCH REPRODUKTIV HÄLSA

I FN:s deklaration om de mänskliga rättigheterna finns rättigheter som rör alla människors rätt till sexuell och reproduktiv hälsa (SRHR). Varje människa ska ha lika möjligheter, rättigheter och förutsättningar att ha ett säkert och tillfredställande sexualliv, samt att utan tvång, våld eller diskriminering kunna bestämma över sin egen kropp.

I olika samhällen och grupper har man olika syn på till exempel män och kvinnor, sexualitet, äktenskap, otrohet, barn som föds utanför äktenskapet och varje människas rätt att bestämma över sin egen kropp. De rådande värderingarna i samhället är också under ständig förändring. En del saker som är självklart idag var otänkbart för hundra år sedan. Andra saker har kanske förändrats mindre än man tror. Även lagstiftning och regelverk förändras över tid. I alla tider avgörs också varje persons möjligheter att påverka sin situation av faktorer som klass, grupptillhörighet, utbildning, kön, etnicitet med mera.

I de historiska källorna i form av till exempel brev och förhörprotokoll kan vi se hur enskilda människor har påverkats av värderingar och lagstiftning och ofta gjort vad de kunnat för att påverka sin situation inom de befintliga ramarna.

AVSLUTANDE DISKUSSIONSFRÅGOR

När eleverna gjort uppgiften kan följande övergripande historiedidaktiska frågor diskuteras med stöd från uppgiften:

- **Kontinuitet och förändring:** *Innebär förändring alltid framgång?*
- **Etiska dimensioner av historien:** *Vad betyder historiska orättvisor och uppoffringar för oss idag?*

Till dig som är elev

1. Hur är det idag?

I Sverige idag, och i alla länder som skrivit på FN:s deklaration om de mänskliga rättigheterna, ska alla människor ha lika värde och samma rättigheter och möjligheter. Hur ser det ut i Sverige idag i realiteten?

- 1) Har alla människor i Sverige samma möjligheter till utbildning, arbete, att bilda familj, att välja sin partner?
- 2) Skiljer det sig åt mellan olika grupper i samhället, mellan män och kvinnor, människor med utländsk härkomst, människor med funktionsnedsättningar, psykisk sjukdom med flera.
- 3) Vilka har flest möjligheter och mest valfrihet i vårt samhälle idag? Vilka har minst utrymme att påverka sin tillvaro?
- 4) Hur ser synen på män och kvinnor ut idag när det gäller sexualitet, äktenskap, otrohet och rätt att bestämma över sin egen kropp?

2. Hur var det förr?

Välj en av rubrikerna på nästa sida:

- *Oönskade graviditeter, abort, preventivmedel och barnamord*
- *Våldtäkt och rätten till sin egen kropp*
- *Skilsmässor*

Sök efter historiskt källmaterial på stockholmskallan.se. På nästa sida hittar du tips på länkar. Gå igenom de handlingar som finns där utifrån följande frågeställningar.

- 1) Ta reda på så mycket du/ni kan om den fråga du valt utifrån den tid och det samhälle som personerna i materialet levde i.
- 2) Vilka aktörer (personer) finns med i materialet?
- 3) Vilka värderingar fanns i det omgivande samhället?
Vilka lagar och regler fanns som kunde påverka de inblandande personernas situation?
- 4) Ta hänsyn till kön, klass, utbildning, yrke, grupptillhörighet, etnicitet med mera när du funderar över vilka förutsättningar hade personerna att påverka sin situation utifrån den tid och det samhälle de lever i? Om det är flera personer inblandade fundera över deras olika förutsättningar i situationen.
- 5) Kan du se i källorna vad personerna gjorde för att förändra och kanske förbättra sin situation?
- 6) Gå tillbaka till de inledande frågorna om vårt samhälle idag och gör en jämförelse. Vilka värderingar finns i vårt samhälle idag kring det område du valt? Vilka lagar och regler gäller? Hur fungerar det i praktiken? Vad finns det för skillnader och likheter?

Oönskade graviditeter, abort, preventivmedel och barnamord

Före 1970 saknade barn som föddes av ogifta föräldrar samma rättigheter som barn vars föräldrar var gifta. 1734 års lag definierade ett barn som *oäkta* om det föddes utanför äktenskapet och utan trolovning eller äktenskapslöfte. Om föräldrarna senare gifte sig upphävdes barnets oäkta status. Utomäktenskapliga barn saknade arvsrätt fram till 1866, då de fick arva efter modern. Först 1970 infördes full arvsrätt efter fadern. Vid mitten av 1800-talet föddes en tiondel av alla barn i Sverige utanför äktenskapet och saknade alltså grundläggande medborgerliga rättigheter i det samhälle de föddes till.

Preventivmedel blev inte vanligt förrän under 1900-talet och abort blev lagligt 1938 (av medicinska, humanitära eller rashygieniska skäl). Med 1960-talets p-piller och 1974 års abortlag, som fortfarande gäller, fick kvinnor i Sverige möjlighet att fullt ut kontrollera sin egen reproduktion. Under 1700- och 1800-talet tog många kvinnor till farliga abortmetoder som ofta skadade dem själva. Under 1700-talet var barnamord av barn födda utom äktenskapet ett så allvarligt problem att man stiftade en lag, det så kallade *Barnamordsplakatet*, som tillät kvinnor att föda anonymt.

LÄNKAR TILL KÄLLMATERIAL I STOCKHOLMSKÄLLAN

- Oäkta barn
<https://stockholmskallan.stockholm.se/sok/?q=o%C3%A4kta+barn>
- Preventivmedel
<https://stockholmskallan.stockholm.se/sok/?q=preventivmedel>
- Abort och fosterfördrivning
<https://stockholmskallan.stockholm.se/sok/?q=abort>
- Barnamord
<https://stockholmskallan.stockholm.se/sok/?q=barnamord>

Våldtäkt

En ung flickas möjligheter att få rätt i ett våldtäktsmål i mitten av 1800-talet var mycket små. Den 23-åriga Sophie som flyttat från Jönköping till Stockholm utsattes för ett våldsamt våldtäktsförsök och gick till domstol för upprättelse. Hon var dock före sin tid. Trots att domstolen dömde till hennes fördel blev hon utsatt för mediedrev och omvärldens spott och spe.

LÄNKAR TILL KÄLLMATERIAL I STOCKHOLMSKÄLLAN

- Sophie Sager-rättegången
<https://stockholmskallan.stockholm.se/sok/?q=sophie%20sager>

Skilsmässor

Från reformationen på 1500-talet fram till 1915 kunde man enbart få ut skilsmässa på grund av äktenskapsbrott eller om den ena parten övergav den andre och flyttade utomlands. Under den långa perioden ändrades dock praxis och under 1800-talet ökade antalet skilsmässor och man blev mer liberal i tolkningen av lagen. Trots det var det fortfarande ingen självklarhet att få ut skilsmässa under 1800-talet. 1850 beviljades 100 skilsmässor i Sverige.

LÄNKAR TILL KÄLLMATERIAL I STOCKHOLMSKÄLLAN

- Skilsmässor
<https://stockholmskallan.stockholm.se/sok/?q=skilsm%C3%A4ssa>

Länklista för vidareläsning

- Stockholmskällans tema om demokrati
<https://stockholmskallan.stockholm.se/teman/demokratisering/>
- Stockholmskällans tema om mänskliga rättigheter
<https://stockholmskallan.stockholm.se/teman/manskliga-rattigheter/>

Allmän kringläsning (och för att slå upp ord och begrepp)

- NE skola
<http://www.ne.se/school/index.jsp>
Du kan välja på kort och lång, mer innehållsrik text
- SO-rummet
<http://so-rummet.se/kategorier/historia/det-langa-1800-talet>

Om kvinnors rättigheter:

- **Kvinnohistoriskt bibliotek** <http://www.ub.gu.se/kvinn/>
- Årtaleslista <http://www.ub.gu.se/kvinn/artal/>
- Kvinnohistoriska portaler <http://www.ub.gu.se/kvinn/portaler/>
- **Utbildningsradion** Kvinnans århundrade (28 min)
<http://www.ur.se/Produkter/150520-Max-1800-tal-Kvinnans-arhundrade>
- **Kvinnans plats**, poddar från Stockholms kvinnohistoriska
- <https://www.kvinnohistoriska.se/kvinnansplats>
- **Kvinnofridslagarna i Alsnö stadga från år 1279:**
<https://sv.wikipedia.org/wiki/Kvinnofrid>
- **Grov fridskränkning, ny lag från år 2000:**
https://sv.wikipedia.org/wiki/Grov_fridskr%C3%A4nkning

Om skilsmässor på 1800-talet

- **Artikel i Populär historia:** <http://www.popularhistoria.se/artiklar/skilda-vagar/>
- **Ekonomiskhistorisk artikel om skilsmässor från 1850-2000** (pdf finns under bokstaven S på sidan) <http://www.ekonomiskhistoria.se/?page=4>

Om mänskliga rättigheter och SRHR:

De mänskliga rättigheterna är grundläggande rättigheter som varje individ bör ha i ett demokratiskt samhälle. Att rättigheterna är individuella betyder att de gäller för varje människa. Det är statens ansvar att skydda människor och se till att de får sina rättigheter. De mänskliga rättigheterna har sina rötter i olika överenskommelser om individers rätt genom tiderna, till exempel den franska deklARATIONEN om människans och medborgarens rättigheter från 1789 och den amerikanska självständighetsförklaringen från 1776. I Sveriges historia finns exempel på hur medborgarnas rättigheter har försvarats i till exempel Birger jarls kvinnofridslagar och Magnus Ladulås lag om gästning från 1279.

Sedan andra världskriget samarbetar världens länder i Förenta Nationerna (FN). I FN:s allmänna förklaring om de mänskliga rättigheterna står det bland annat: ”

”Var och en är berättigad till alla de rättigheter och friheter som uttalas i denna förklaring utan åtskillnad av något slag, såsom på grund av ras, hudfärg, kön, språk, religion, politisk eller annan uppfattning, nationellt eller socialt ursprung, egendom, börd eller ställning i övrigt”

- **Läs hela FN:s deklARATION om de mänskliga rättigheterna här:**
http://www.ohchr.org/EN/UDHR/Documents/UDHR_Translations/swd.pdf
- **RFSU om SRHR:**
<https://www.rfsu.se/vad-vi-gor/i-varlden/vad-betyder-srhr/>